

UNIVERSITETINIŲ STUDIJŲ KOKYBĖ: VADYBOS ASPEKTAS

Vincentas Lamanuskas
Šiaulių universitetas

Pastaraisiais metais dėmesys studijų kokybei nemažėja. Prirašyta daugybė įvairaus lygmens ir pobūdžio straipsnių, išleista knygų, kitokios literatūros. Iš kitos pusės, per pasta-ruosius keletą metų vyko įvairios nacionalinės, regioninės ar tarptautinės mokslo konferencijos bei simpoziumai. Galima paminėti keletą iš jų. 2000 metų lapkritį vyko tarptautinė konferencija Tailande „Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimas: standartai, mechanizmai ir savitarpiskas pri-pažinimas“ (angl. International Conference on Quality Assurance in Higher Education: Stan-dards, Mechanisms and Mutual Recognition). Šioje konferencijoje vienas pagrindinių akcentų buvo klausimas, kaip sukurti naujus kokybės užtikrinimo ir tobulinimo mechanizmus (Harman, 2000). 2010 metų spalio mėnesį vyko tarptautinė konferencija „Aukštojo mokslo kokybės Af-rikoje užtikrinimas: tvarios darbotvarkės naujam dešimtmečiui kūrimas“ (angl. Quality Assu-rance in Higher Education in Africa: Setting a Sustainable Agenda for a New Decade) (<http://www.unesco-bamako.org/conferences/>). 2011 metų vasario mėnesį Malaizijoje vyko dešimtoji tarptautinė mokslinė konferencija „Kokybė, inovacijos ir žinių vadyba“ (ang. 10th International Research Conference on Quality, Innovation & Knowledge Management) (<http://www.buseco.monash.edu.au/mgt/qik-conference/>). Nėra tikslo paminėti visų vykusių konferencijų. Visos jos savaip buvo reikšmingos. Pagaliau įvairius renginius studijų kokybės universitete klausimais reguliariai organizuoja tarptautinės organizacijos, kaip, pavyzdžiui, Eu-ropos universitetų asociacija (<http://www.eua.be/Home.aspx>). EUA organizacijos vienas iš de-vizų – stiprūs universitetai Europai (ang. strong universities for Europe). Taigi akivaizdu, kad susirūpinimas universitetinių studijų kokybe išties didžiulis. Tačiau esmė glūdi kiek giliau. Bo-lonijos deklaracijoje suformuluoti pagrindiniai siekia turėjo būti įgyvendinti iki 2010 metų. Ta-čiau dabar tampa aišku, kad kai kurie esminiai dalykai liko neįgyvendinti ir vis daugiau abejo-nių, ar jie apskritai bus įgyvendinti. Nesiekama analizuoti paties Bolonijos proceso. Mus pir-miausia domina studijų kokybės valdymo klausimas. Įvairūs tyrimai atskleidžia, kad universite-tinių studijų kokybė kai kuriose šalyse yra smarkiai smukusi, netgi matuojant pagal pačius mi-nimaliausius kriterijus. Pirmiausia taip yra dėl to, kad daugelis universitetų orientuojasi į pa-slaugų teikimą. Kaip žinia, paslaugų universitetas nepajėgus užtikrinti reikiamos studijų, o kar-tu ir teikiamo išsilavinimo kokybės. Masiniai universitetai – masiniam vartojimui. Universiteti-nis išsilavinimas vis labiau „makdonaldizuojasi“ (Lamanuskas, 2011a).

Grįžtant prie Bolonijos proceso verta pastebėti, kad kokybės klausimas minėtoje deklaracijoje nėra pagrindinis. Deklaracijoje sakoma, kad svarbus Bolonijos proceso dalyvių bendradarbiavimas siekiant įvertinti kokybę tarpusavyje palyginamų kriterijų ir metodikų pagrindu. Per visą laikotarpį po Bolonijos deklaracijos paskelbimo iš esmės stiprėjo ir negatyvios, oponuojančios idėjos. Tai natūralu nes kiekviena šalis yra savita, ganėtinai skirtingas šalių socialinis-kultūrinis ir politinis-ekonominis kontekstas. Tokiuose skirtinguose kontekstuose egzistuoja sudėtingi funkciniai ryšiai ir įvairūs dėsniumai. Tikėtina, kad tai viena iš priežasčių, kodėl Bolonijos procesas nevyko ir nevyksta taip, kaip buvo tikėtasi. Tiek studentai, tiek dėstytojai reguliariai įvairiomis formomis išreiškia nepasitenkinimą esama

situacija. Pavyzdžiui, Lietuvoje dar 2009 metais buvo priimtas naujas mokslo ir studijų įstatymas. Įteisinta nauja mokesčio už studijas sistema – studento krepšelis. Kitaip sakant, stojantieji į valstybines aukštąsias mokyklas, gavę valstybės finansavimą, vadinamąjį studento krepšėlį, neturi mokėti jokių kitų su studijomis susijusių įmokų. Lietuvoje 2009 metais į valstybės finansuojamas studijų vietas buvo priimta apie 21 tūkst. pirmakursių: 11 tūkst. – į universitetus, 10 tūkst. – į kolegijas. Vėlesniais metais politinės nuostatos kito. Nuosekliai mažinamas finansuojamų vietų skaičius valstybiniuose universitetuose. Paradoksalu, tačiau naujajame įstatyme preambulėje rašoma, kad „Mokslo ir studijų misija – padėti užtikrinti šalies visuomenės, kultūros ir ūkio klestėjimą“ (http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=343430&p_query=&p_tr2=). Tačiau šios misijos įgyvendinti neįmanoma visokeriopai nestiprinant universitetų, neskiriant jiems deramo dėmesio. Tai aktualu ne tik Lietuvai, bet ir kitoms mažesnėms Europos valstybėms. Tokių šalių universitetams išties sunku išlikti globalioje ir agresyvioje rinkoje, kur neretai viską lemia pinigai. Tenka konstatuoti, kad neretai kai kurie universitetai savo kontingentą komplektuoja ne pagal stojančiųjų žinias ir gebėjimus, bet pagal jų finansinį pajėgumą. Taigi laukiamas tas studentas, kuris atneša pinigus universitetui. Ir nesvarbu, kokia forma – ar studijų krepšelio, ar kuria nors kita. Svarbu išlikti rinkoje. Taigi šiuo požiūriu studijų kokybė tampa antraeilium dalyku. Juk savaime suprantama, kad studijų kokybė tiesiogiai priklauso nuo mokslo kokybės. Studijos turėtų būti grindžiamos naujausiais mokslo pasiekimais. Deja, daugeliu atvejų taip nėra. Universitetai tampa paprasčiausiomis mokyklomis, kuriose dirba santykinai neblogi mokytojai, perteikiantys vadovėlines tiesas. Laisvas požiūris į studijas, laisvas paskaitų lankomumas, orientacija tik į studento poreikius (kartais pseudoporeikius) beveik nepalieka vietos fundamentalumui, o jis ir yra gero išsilavinimo pagrindas. Studijų trukmė mažinama, teigiant, kad išsilavinimą galima įgyti per trumpesnį laiką. O kur tos protingumo ir racionalumo ribos? Tai vadybos klausimas. Vienas iš aspektų – studijų kokybės mitologizacija. Juk kai kuriose Europos šalyse, ypač posovietinėse, vis dar gajus stereotipinis mąstymas. Tai pasireiškia įvairiai. Vertinamos studijų programos, perrašomos senos studijų programos, vadinant tai tobulinimu, rengiamos įvairios savianalizės ir ataskaitos, imituojamas tobulinimas ir t. t. Kita vertus, matome, kad praktiškai neskiriama lėšų dėstytojų ir mokslininkų kvalifikacijai kelti, mokslinių tyrimų bazei (įrangai, laboratorijoms ir pan.) atnaujinti. Studentai taip pat labai dažnai pasirenka aukštąjį mokslą vien dėl diplomo, visai nemotyvuoti siekti profesinio tobulėjimo. Daugybę pavyzdžių galima būtų pateikti, tačiau tai nėra šio straipsnio tikslas. Akivaizdu tai, kad išlieka gana plati takoskyra tarp modernių deklaracijų ir esamos praktikos. Sisteminio mąstymo aukštojo mokslo vadybos srityje stoka ne tik reali, bet darosi netgi pavojinga (Lamanauskas, 2011b).

Kitas aspektas – rizikos vadyba aukštajame moksle. Studijų kokybė negali būti nagrinėjama atskirai nuo viso universiteto bei kitų jame vykstančių procesų. Sąlygų, procesų ir rezultatų kokybė – universali, glaudžiai susijusi triada. Kita vertus, universiteto veikla specifinė daugeliu atžvilgiu ir čia klasikiniai rizikos vadybos dėsningumai neretai netinka arba neveikia tinkamai. Pavyzdžiui, gana dažnai darbdaviai skundžiasi, kad šiuolaikinis universitetinis parengimas nėra tinkamas, kad universitetus baigę jauni žmonės sunkiai adaptuojasi darbo rinkoje, parengimas itin teoretizuotas, o įmonės ar kitos organizacijos priverstos iš naujo mokytį specialistus jų darbo vietoje. Tam, be abejo, reikalingos papildomos investicijos. Tai rizika konkrečiai įmonei nepasiekti reikiamo produktyvumo dėl nepakankamos darbuotojų

kvalifikacijos. Galime kaip norime diskutuoti apie universitetinio išsilavinimo esmę, tačiau faktas akivaizdus – universitetai tebėra atitrūkę nuo šiuolaikinės darbo rinkos. Pateiksiu tik vieną pavyzdį. Tarkime, Lietuvoje pastaraisiais metais parengiama gana daug teisininkų. Teisės studijų programos yra beveik visuose universitetuose ir kai kuriose kolegijose. Tačiau iškilus rimtesnėms teisinėms problemoms, vyriausybė ieško teisės specialistų už šalies ribų. Ir tokia tendencija stebima ne tik Lietuvoje, bet ir kai kuriose kitose Europos šalyse. Be abejo, egzistuoja daug kitokios rizikos. Todėl svarbu, kad rizikos valdymas užtikrinant studijų kokybę išlieka itin aktualus.

Taigi geras aukštasis išsilavinimas išties kainuoja brangiai ir gana sunkiai pasiekiamas. Paradoksalu, kad jis vis menkiau vertinamas. Universitetų ir darbdavių tarpusavio „traukos jėga“ keičia universitetų ir darbdavių „atostūmio jėga“. Pastaroji darosi vis stipresnė. Kaip sumažinti šį vis didėjantį dviejų šalių atstumą? Kaip išvengti „broko“ gaminimo už vis didėjančią kainą? Gerų pavyzdžių yra. Kaip suderinti itin skirtingus darbdavių interesus? Neretai universitetai yra kaltinami, parengiantys jaunimą perdėm akademiškai, „knygiškai“, beveik neturintį jokios praktikos. Vidutinio ir smulkiojo verslo sektoriui reikalingesni praktinę patirtį turintys žmonės, be to, tokius darbdavius tenkina pigesnė darbo jėga. Priešingai, stambiojo verslo atstovai reikalauja aukštos kvalifikacijos, didelio teorinio ir kūrybinio pajėgumo darbuotojų, gebančių kurti (generuoti) ir realizuoti idėjas.

Taigi studijų kokybės problematika išlieka raktinė dabarties universitetų veikloje. Suprantama, kad įvairios šalys turi skirtingą patirtį šioje srityje tiek horizontaliaja tiek vertikaliaja prasme. Pati studijų kokybės samprata nepaisant visų pastangų išlieka skirtinga ir daugiareikšmė. Perfrazuojant žinomą sovietinių laikų teiginį („iš kiekvieno – pagal galimybes, kiekvienam – pagal poreikius“), galima konstatuoti, kad aukštasis išsilavinimas negali būti teikiamas pagal poreikius, o iš absolventų reikalaujama tik pagal jų sugebėjimus ir galimybes. Aukštojo mokslo masifikavimas tiesiogiai negatyviai veikia studijų kokybę (procesas), o kartu ir aukštojo išsilavinimo kokybę (rezultatas). Tai yra esminė rizika universitetų vadyboje.

Literatūra

Harman G. (Ed) (2000). Proceedings of the International Conference on Quality Assurance in Higher Education: Standards, Mechanisms and Mutual Recognition Bangkok, Thailand 8–10 November 2000. Bangkok. Available on the internet: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001278/127860e.pdf> (Retrieved 22/112011).

Lamauskas V. (2011a). The "McDonald's-ization" of Education: Search for Fast Results. *Problems of Education in the 21st Century (Recent Issues in Education 2011)*, Vol. 34, p. 5–8.

Lamauskas V. (2011b). Perspective Management: Systemic Thinking and Value Synergy Necessity. *Problems of Management in the 21st Century (Topical Issues in Management-2011)*, Vol. 1, p. 5–6.

Summary

THE QUALITY OF UNIVERSITY STUDIES: MANAGEMENT ASPECT

Vincentas Lamanuskas

University of Siauliai, Lithuania

In recent years attention to quality of studies is not decreasing. Lots of different level and type articles have been written, books and other literature have been published. On the other hand, over the last few years different national, regional and international science conferences and symposiums took place.

So, it is obvious, that the concern in the university study quality is really huge. However, the essence of the matter lies somewhere deeper. The main goals, formulated in Bologna declaration, had to be implemented by 2010. However, now it becomes clear, that some of the vitally important things were not realised and there are more and more doubts if they will, on the whole, be carried through. The Bologna process itself is not sought to be analysed. What interests us firstly, is the quality of studies' management question. Various researches reveal that the university study quality in some countries has significantly decreased even measuring according to the most minimal criteria. First of all, this is because most universities are oriented into providing service. It is known, that service University is not capable to ensure the proper quality of the studies and of provided education at the same time. Mass universities meant for mass usage. University education is more and more "Mc.Donaldized" (Lamanuskas, 2011a).

Thus, the problem of the quality of studies remains the key problem in nowadays university work. It is understandable, that different countries have different experience in this field both in horizontal and vertical sense. The quality of studies conception despite all efforts remains diverse and has multiple meanings. Paraphrasing a familiar soviet times' statement ("from everyone – according to possibilities, for everyone – according to demands"), one can state, that higher education can't be provided according to demands, and it can't be required from graduates according to their abilities and possibilities. Massification of higher education in a direct way negatively affects the quality of studies (process), as well as higher education quality (result). This is the essential risk in university management.

Key words: *education policy, quality of studies, management, university education system.*

Received 22 October 2011; accepted 29 November 2011

Vincentas Lamanuskas

Professor, Natural Science Education Research Centre, Siauliai University,

P.Visinskio Street 25, LT-76351 Siauliai, Lithuania

E-mail: v.lamanuskas@ef.su.lt

Website: <http://www.lamanuskas.projektas.lt/>